

Верховний
Суд

БАНКРУТСТВО В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ: АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ВЕРХОВНОГО СУДУ

Володимир Погребняк,
доктор юридичних наук,
суддя судової палати для розгляду справ про банкрутство
Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду

Загальний огляд основних індикаторів стану банкрутства напередодні прийняття КУзПБ

Реформу системи банкрутства було визначено в Україні серед пріоритетних, зокрема, Стратегією сталого розвитку «Україна-2020», Коаліційною угодою, Програмою діяльності Кабінету Міністрів України та Планом законодавчого забезпечення реформ в Україні.

Практична необхідність реформи була обумовлена наявністю низки проблем, які так і не були подолані протягом дії Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (в усіх попередніх редакціях), що давало змогу боржникам ухилятися від виконання своїх зобов'язань перед кредиторами, процедури банкрутства були занадто тривалими та недостатньо ефективними, а процедура продажу майна не завжди дозволяла продавати майно боржника за найвищою ціною та не забезпечувала надійну захищеність права власності покупця.

Це робило вітчизняний ринок неконкурентоздатним у глобальній боротьбі за фінансові ресурси, а права кредиторів незахищеними.

Згідно з дослідженням Світового банку «Ведення бізнесу 2018» («Doing Business 2018») Україна за показником «Врегулювання неплатоспроможності» була (і залишається) на вкрай низькому 147-149 місці, хоча у «загальному заліку» посідала 76 місце.

Головними причинами, через які Україна посідала аж 149 місце, є:

- 1) занадто тривала процедура в Україні – 2,9 роки (Східна Європа та Центральна Азія – 2,3 роки; розвинуті країни – 1,7 роки). Краща країна – 0,4 роки (Ірландія);
- 2) висока вартість процедур банкрутства в Україні – 40,5 % від вартості майна боржника (Східна Європа та Центральна Азія – 13,1 %; розвинуті країни – 9,1 %). Краща країна – 1,00 % (Норвегія);
- 3) низька ефективність процедур банкрутства в Україні (індекс стягнення /центи на долар) – 8,9 (Східна Європа та Центральна Азія – 38; розвинуті країни – 71,2). Краща країна – 93,1 (Норвегія).

Очікувана мета КУзПБ

Ураховуючи існування негативних тенденцій у сфері регулювання відносин неспроможності, з прийняттям Кодексу пов'язувалося досягнення таких цілей:

- 1) удосконалення процедур банкрутства;
- 2) зменшення строків провадження у справах про банкрутство;
- 3) забезпечення істотного поліпшення умов ведення бізнесу в Україні;
- 4) забезпечення рівних прав та можливостей для однакового захисту всіма кредиторами боржника своїх законних інтересів у процедурі банкрутства;
- 5) зменшення можливості зловживань у процедурах банкрутства.

Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018 № 2597-VIII набув чинності 21.04.2019, введений у дію 21.10.2019.

Ураховуючи подальші обмеження щодо застосування КУзПБ з 12.03.2020 (відповідно до Закону України «Про внесення зміни до Кодексу України з процедур банкрутства щодо недопущення зловживань у сфері банкрутства на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби COVID-19» № 728-IX, набув чинності 17.10.2020) до 06.01.2022 (часткове скасування обмежень Законом України від 14 грудня 2021 року № 1944-IX «Про внесення змін до розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Кодексу України з процедур банкрутства»), строк дії Кодексу на сьогодні становить 9 місяців, що об'єктивно недостатньо для реалізації очікуваних цілей прийняття Кодексу.

Застосовані скорочення:

ВП ВС – Велика Палата Верховного Суду

КГС ВС – Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду

СПБ КГС ВС – судова палата для розгляду справ про банкрутство Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду

КУзПБ – Кодекс України з процедур банкрутства

Закон про банкрутство – Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом»

ГПК України – Господарський процесуальний кодекс України

Рішення органів судової влади про доступ до правосуддя в умовах пандемії

- Рішення Ради суддів України від 17.03.2020 № 19, яким встановлено особливості режиму роботи суддів та органів суддівського самоврядування в умовах карантину
- Рішення Вищої ради правосуддя від 26.03.2020 № 880/0/15-20 «Про доступ до правосуддя в умовах пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2», яким рекомендовано судам неухильно дотримуватися приписів постанови Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 № 211 щодо запровадження карантину з метою запобігання поширенню коронавірусу COVID-19 та надано судам відповідні рекомендації
- Рішення Вищої ради правосуддя від 01.04.2021 № 763/0/15-21 «Про надання уніфікованих рекомендацій для судів усіх інстанцій та юрисдикцій щодо безпечної роботи в умовах карантину», яким рекомендовано судам усіх інстанцій та юрисдикцій застосовувати у діяльності розроблені уніфіковані рекомендації щодо безпечної роботи в умовах карантину

Заходи на запобігання поширенню коронавірусної хвороби в умовах пандемії

- Постанова Кабінету Міністрів України «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 11.03.2020 № 211 (з подальшими змінами та доповненнями)
- Закон України від 30.03.2020 № 540-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)»
- Постанова Кабінету Міністрів України від 20.05.2020 № 392 «Про встановлення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2»;
- Закон України від 18.06.2020 № 728-IX «Про внесення зміни до Кодексу України з процедур банкрутства щодо недопущення зловживань у сфері банкрутства на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби COVID-19», який набув чинності 17.10.2020
- Закон України від 18.06.2020 № 731-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо перебігу процесуальних строків під час дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)»
- Постанова Кабінету Міністрів України від 22.07.2020 № 641 «Про встановлення карантину та запровадження посилених протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2»
- Постанова Кабінету Міністрів України від 26.08.2020 № 760 «Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України», якою, зокрема, внесено зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 22.07.2020 № 641 «Про встановлення карантину та запровадження посилених протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2»
- Закон України від 14.12.2021 № 1944-IX «Про внесення змін до розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Кодексу України з процедур банкрутства», який набув чинності 06.01.2022

Обґрунтування прийняття Закону України від 18.06.2020 № 728-IX

У пояснювальній записці до Закону України від 18.06.2020 № 728-IX «Про внесення зміни до Кодексу України з процедур банкрутства щодо недопущення зловживань у сфері банкрутства на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби COVID-19» зазначено, що для здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), а також у зв'язку з тим, що велика кількість суб'єктів господарювання опинилася під загрозою банкрутства через економіко-соціальні наслідки оголошеної ВООЗ пандемії, виникла необхідність передбачити компенсаторні механізми, які дають змогу таким суб'єктам отримати час і можливість для відновлення платоспроможності.

З метою запобігання хвилі банкрутств, яка може настати внаслідок затяжних протиепідемічних та карантинних заходів і падіння економічної активності підприємств, є необхідність обміркувати шляхи подолання кризових моментів, урахувати специфіку процедур банкрутства та вжити превентивних заходів, створюючи відповідні законодавчі механізми.

Цим Законом внесено зміни до КУзПБ, які стосуються запровадження тимчасових механізмів на період дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України для запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19).

Вплив змін, внесених Законом України від 18.06.2020 № 728-IX на регулювання відносин неспроможності

Законом України від 18.06.2020 № 728-IX доповнено розділ «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ пунктом 1-2.

Унесені до Кодексу зміни умовно можна поділити на такі основні групи:

1. Щодо автоматичного продовження строків КУзПБ, зокрема, але не виключно: частина перша статті 47 - строк проведення підготовчого засідання суду; частини перша, восьма статті 41 - час введення і припинення дії мораторію; стаття 70, 79 - строки проведення першого, повторного та другого повторного аукціону; частина друга статті 44 - строк розпорядження майном боржника; стаття 58 - строк ліквідаційної процедури; стаття 45 - строк виявлення кредиторів та осіб, які мають бажання взяти участь у санації боржника; стаття 48 - строки проведення зборів кредиторів.
2. Щодо порядку проведення зборів (комітету) кредиторів на час карантинних заходів.
3. Ініціювання процедури банкрутства: стаття 39 - відкриття провадження у справі про банкрутство; частина б статті 34 - строки звернення боржника із заявою про відкриття провадження у справі до господарського суду в разі загрози неплатоспроможності тощо.
4. Установлення умов відповідальності арбітражного керуючого на час карантину.
5. Зупинення нарахування відсотків на зобов'язання боржника перед кредиторами, які реструктуризовані планом санації чи реструктуризації боргів боржника.

Огляд практики застосування КУзПБ в умовах дії законодавства про карантинні обмеження у справах про банкрутство КГС ВС

Постанова СПБ КГС ВС від 22.09.2021 у справі № 905/1923/15

«Відповідно до частини восьмої статті 41 КУзПБ дія мораторію припиняється з дня закриття провадження у справі про банкрутство; щодо задоволення забезпечених вимог кредиторів за рахунок майна боржника, яке є предметом забезпечення, дія мораторію припиняється автоматично після спливу 170 календарних днів з дня введення процедури розпорядження майном, якщо господарським судом протягом цього часу не було винесено постанову про визнання боржника банкрутом або ухвалу про введення процедури санації.

У частині шостій статті 41 КУзПБ закріплено, що задоволення забезпечених вимог кредиторів за рахунок майна боржника, яке є предметом забезпечення, здійснюється лише в межах провадження у справі про банкрутство.

Таким чином, після спливу 170 днів з дня введення процедури розпорядження майном, якщо господарським судом протягом цього часу не було винесено постанову про визнання боржника банкрутом або ухвалу про введення процедури санації, задоволення забезпечених вимог кредиторів за рахунок майна боржника, яке є предметом забезпечення, має здійснюватися за ухвалою суду, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, постановленою господарським судом за результатом розгляду заяви кредитора, вимоги якого є забезпеченими».

Огляд практики застосування КУзПБ в умовах дії законодавства про карантинні обмеження у справах про банкрутство КГС ВС

Ухвала КГС ВС від 14.12.2021 про передачу справи № 910/10741/21 на розгляд СПБ КГС ВС (щодо заборони відкриття провадження у справі про банкрутство на період карантинних обмежень)

«14.6. Отже, з огляду на відсутність висновків щодо розуміння поняття «вимоги до боржника» правова позиція Верховного Суду щодо заборони відкриття провадження у справі про банкрутство на період карантинних обмежень, викладена у постанові від 22.04.2021 у справі № 911/2766/20, може бути використана як щодо правовідносин, які виникли до 12.03.2020, так і щодо правовідносин, які виникли після визначеної законодавцем дати. Тому зазначене викликає обґрунтовані сумніви щодо правильності та однозначності розуміння підстав та наслідків застосування пункту 1-2 Прикінцевих та перехідних положень КУзПБ і Закону № 728-IX та можливості застосування таких підстав у цій справі».

Огляд практики застосування КУзПБ в умовах дії законодавства про карантинні обмеження у справах про банкрутство КГС ВС

Постанова КГС ВС від 22.04.2021 у справі № 911/2766/20 (щодо заборони на відкриття провадження у справі про банкрутство у період дії карантину)

«Пряма вказівка у нормах пункту 1-2 Прикінцевих та перехідних положень КУзПБ і Закону України «Про внесення зміни до Кодексу України з процедур банкрутства щодо недопущення зловживань у сфері банкрутства на період здійснення заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби COVID-19» (далі – Закон № 728-IX), яким внесені відповідні зміни до цього Кодексу, на недопущення відкриття проваджень у справах про банкрутство боржників – юридичних осіб за заявою кредиторів за вимогами до боржника, які виникли з 12 березня 2020 року, є окремим застереженням стосовно порядку та календарного періоду застосування цієї норми і стосовно поширення цієї норми на правовідносини в часі.

Набрання цими змінами до КУзПБ чинності 17.10.2020 не обмежує застосування відповідних положень КУзПБ і Закону № 728-IX та їх поширення на матеріально-правові відносини і процесуальні правовідносини з відкриття провадження у справі про банкрутство, що виникли до набрання чинності 17.10.2020 цими змінами.

Наявність законодавчих обмежень у вигляді заборони на відкриття провадження у справі про банкрутство боржника, вимоги до якого виникли у кредитора після 12.03.2020 – в період дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби COVID-19, є підставою для відмови у відкритті провадження у справі про банкрутство боржника».

Огляд практики застосування КУзПБ в умовах дії законодавства про карантинні обмеження у справах про банкрутство КГС ВС

Постанова КГС ВС від 17.03.2021 у справі № 904/678/20 (щодо можливості продовження визначеного ст. 45 КУзПБ строку на подання заяв з конкурсними вимогами до боржника у зв'язку з введеними карантинними заходами)

«Поряд з цим суд касаційної інстанції відхиляє доводи заявника АТ «Укресімбанк» щодо необхідності застосування до спірних правовідносин аналогії закону в частині продовження на період дії карантину строку на подання конкурсними кредиторами до господарського суду заяв з вимогами до боржника з огляду на те, що передбачена в ч. 10 ст. 11 ГПК України можливість застосування аналогії закону допускається в разі, якщо спірні відносини не врегульовані законом і відсутній звичай ділового обороту, який може бути до них застосований, суд застосовує закон, що регулює подібні відносини (аналогія закону), а за відсутності такого - виходить із загальних засад і змісту законодавства (аналогія права).

У цьому випадку спірні правовідносини врегульовані законом, а саме в ст. 45 КУзПБ визначено як строк на подання конкурсними кредиторами до суду заяв з вимогами до боржника, так і наслідки заявлення таких вимог після закінчення строку, встановленого для їх подання, а отже, наявність законодавчого врегулювання відносин виключає можливість застосування аналогії закону.

Законом України від 18.06.2020 № 728-IX не передбачено можливості продовження визначеного ст. 45 КУзПБ строку на подання заяв з конкурсними вимогами до боржника».

Див. також постанови КГС ВС від 08.12.2021 у справі № 8/419-07, від 23.11.2021 у справі № 909/82/16, від 08.07.2021 у справі № 910/8040/20, від 16.03.2021 у справі № 916/169/20.

Огляд практики застосування ГПК України в умовах дії законодавства про карантинні обмеження у справах про банкрутство КГС ВС

Постанова КГС ВС від 23.12.2020 у справі № 916/4520/14 (щодо посилання скаржника на порушення його процесуальних прав)

«Посилання скаржника на порушення його процесуальних прав, оскільки 27.05.2020 судом апеляційної інстанції справу було розглянуто за відсутності його представника всупереч клопотанню про відкладення розгляду справи у зв'язку із встановленням на всій території України з 22.05.2020 по 22.06.2020 карантину та запровадження Кабінетом Міністрів України режиму надзвичайної ситуації, колегією суддів відхиляються, враховуючи таке.

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 04.05.2020 № 343 «Про внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України» з 11.05.2020 скасовано низку обмежень, введених в Україні через епідемію коронавірусу, у зв'язку з чим учасників справи ухвалою від 12.05.2020 повідомлено про час та місце проведення наступного засідання - 27.05.2020.

Ураховуючи неодноразове відкладення судових засідань, недопущення затягування судового процесу, необхідність дотримання розумних строків розгляду справи, судова колегія дійшла висновку, що саме по собі оголошення карантину внаслідок поширення хвороби COVID-19, зважаючи на послаблення карантинних обмежень, не зупиняє роботи судів, адвокатів, а скаржник чи його представники не був(ли) позбавлений(і) можливості взяти участь у судовому засіданні суду апеляційної інстанції у режимі відеоконференції поза межами приміщення суду відповідно до статті 197 ГПК України, проте не скористався(лися) своїм правом».

Огляд практики застосування ГПК України в умовах дії законодавства про карантинні обмеження у справах про банкрутство КГС ВС

Постанова КГС ВС від 21.01.2021 у справі № 910/16249/19 (щодо поновлення строку для подання апеляційної скарги у зв'язку з неотриманням копії оскаржуваної ухвали; запровадження на всій території України карантину; звільнення адвоката, який представляв інтереси боржника)

«Зазначаючи про об'єктивну неможливість своєчасного оскарження ухвали місцевого господарського суду від 25.05.2020 в частині визнання ОСОБА_3 кредитором боржника з огляду на знеособлення інформації про фізичних осіб - учасників провадження у справі, яка міститься в Єдиному державному реєстрі судових рішень, неодноразовий перетин кордонів, перебування на самоізоляції та запровадження карантину тощо, перелічені обставини не стали перешкодою для оскарження ОСОБА_1 вищезгаданої ухвали місцевого господарського суду в частині визнання кредитором боржника іншої особи, а саме АТ «Укрсиббанк», в межах (з дотриманням) строку на апеляційне оскарження шляхом подання відповідної апеляційної скарги 05.08.2020. Зазначені обставини були встановлені судом апеляційної інстанції, наведені в оскарженій ухвалі про відмову у відкритті апеляційного провадження від 04.11.2020 та не спростовані скаржником у касаційній скарзі».

Див. також постанови КГС ВС від 22.01.2021 у справі № 927/58/20, від 16.12.2020 у справі № 916/4517/14, від 24.02.2021 у справі № 15/933-б, від 16.06.2021 у справі № 5023/10655/11 (922/2678/20), від 10.02.2021 у справі № 902/171/19, від 23.02.2021 у справі № 910/20004/17, від 01.04.2021 у справі № 927/1361/13, від 11.06.2021 у справі № 904/737/18 (904/3893/20), від 22.06.2021 у справі № 05-10-14-01-08/103, від 08.02.2021 у справі № 916/928/16, від 25.03.2021 у справі № 910/4431/13, від 22.04.2021 у справі № 904/1583/20.

Обґрунтування прийняття Закону України від 14.12.2021 № 1944-IX

У зв'язку із запровадженням посилених протиепідемічних заходів, у тому числі пов'язаних із заборонаю в окремих випадках самовільно залишати місця самоізоляції, обсервації, обмеженням проведення масових заходів ускладнилася реалізація деяких положень КУзПБ, внаслідок чого затягуються провадження у справах про банкрутство.

Ураховуючи те, що практичні заходи, спрямовані на запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, продовжуються, виникла необхідність у додаткових компенсаторних механізмах для забезпечення здійснення провадження у справах про банкрутство.

За таких умов постала потреба в удосконаленні процедури проведення зборів кредиторів та комітету кредиторів у режимі відеоконференції та шляхом опитування, звернення із заявою про відкриття справи про банкрутство, здійснення провадження про банкрутство, уточненні умов та характеру відповідальності арбітражного керуючого за бездіяльність через вимоги карантину.

З метою врегулювання окремих питань при здійсненні процедур банкрутства на період заходів, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби COVID-19, забезпечення конституційних гарантій захисту державою всіх суб'єктів права власності і господарювання, додержання засадничих принципів рівності всіх суб'єктів права власності перед законом та рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом було прийнято Закон України від 14.12.2021 № 1944-IX «Про внесення змін до розділу «Прикінцеві та перехідні положення» Кодексу України з процедур банкрутства», який набув чинності 06.01.2022.

Вплив змін, внесених Законом від 14.12.2021 № 1944-IX, на КУзПБ

Зміни, внесені Законом України від 14.12.2021 № 1944-IX до пункту 1-2 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ, вплинули на такі положення цього Кодексу:

1. Скасування автоматичного продовження строків (проведення підготовчого засідання суду у справі про банкрутство – частина перша статті 47; оголошення про проведення аукціонів – статті 70,79; процедури розпорядження майном – частина друга статті 44 тощо).
2. Уточнено підстави відповідальності арбітражного керуючого під час карантину: він не несе дисциплінарної відповідальності за невчинення відповідних дій, якщо це було зумовлено вимогами карантину, встановленого з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби COVID-19. Проте арбітражний керуючий зобов'язаний повідомити про такі обставини комітету кредиторів (кредиторів – у справі про неплатоспроможність фізичної особи), а також окремо заставних кредиторів.
3. Проведення зборів (комітету) кредиторів в особливому режимі: Законом уточнено порядок віддаленого проведення зборів (комітету) кредиторів у режимі відеоконференції.
4. Скасування низки заборон у процедурі банкрутства, зокрема скасовано заборону ініціювання процедури банкрутства за вимогами до боржника, що виникли з 12.03.2020, скасовано також продовження строків звернення боржника із заявою про відкриття провадження у справі до господарського суду в разі загрози неплатоспроможності (частина шоста статті 34) тощо.
5. При цьому слід звернути увагу, що залишаються чинними норми, які на період дії карантину та протягом 90 днів з дня його скасування зупиняють нарахування: відсотків на зобов'язання боржника перед кредиторами, які реструктуризовані планом санації чи реструктуризації боргів боржника; штрафних санкцій за невиконання боржником таких зобов'язань.

Також незмінним залишається останній абзац пункту 1-2 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» КУзПБ щодо того, що прострочені зобов'язання, передбачені планом санації чи реструктуризації боргів боржника, підлягають розстроченню на строк виконання плану санації чи реструктуризації боргів боржника.

Верховний
Суд

Дякую за увагу!